

THE VERBAL SEMANTIC SUPPORT AT NON-PERSONAL MOODS, A COMPONENT OF COMPLEX PREDICATE WITH MODAL AND ASPECTUAL OPERATOR, IN ROMANIAN GRAMMARS UNTIL 1900

Laura Grama

PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: Within the complex predicate, the verb at non-personal moods (infinitive, supine, participle and, very seldom, gerund) has the role of semantic support besides the modal and aspectual operators of predicativity. Our research will concentrate on the way in which the non-personal moods of the verbs are defined and classified in the Romanian grammars until 1900, identifying, at the same time, situations and examples in which the non-personal forms, especially, but also the personal ones compose some structures, prefiguring syntactic units equivalent to the complex predicate, composed from modal/aspectual operator and verbal semantic support.

Keywords: non-personal moods, verbal semantic support, modal operator, aspectual operator, complex predicate

Predicatul complex cu operator modal/aspectual și suport semantic verbal este un tip de unitate sintactică predicativă complexă în componența căreia operatorul modal de predicativitate poate fi *a avea, a fi, a putea, a trebui, a vrea și a (-i) veni*¹, iar operatorul aspectual este reprezentat de verbe precum *a (se) apuca, a (se) da, a începe, a se lua, a (se) porni, a prinde, a se pune* (incoative), *a continua, a urma* (continuative), *a ajunge, a conține, a se duce, a isprăvi, a înceta, a se lăsa, a se opri, a (se) sfârși, a (se) termina* (terminative)². Suportul semantic verbal din structura predicatului complex include atât forme flexionare personale, precum conjunctivul sau prezumtivul, cât și forme flexionare nepersonale, respectiv infinitivul, supinul, participiul și, foarte rar, gerunziul³.

¹ În cadrul unității predicative complexe, operatorii modali de predicativitate au diverse valori semantice, îndepărtate de cele obișnuite. Astfel, se diferențiază de situațiile când se actualizează ca verbe predicative, prezentând „acțiunea verbală din diferite perspective modale: probabilitate, eventualitatea, ipoteza etc.”, vezi D. Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Editura Junimea, Iași, 1976, p. 148 [= Irimia, Verbul].

² Autorii **Gramaticii limbii române**, vol. 1, ediția nouă, definesc operatorii aspectuali de predicativitate drept „unități lexicale a căror configurație semantică conține una dintre trăsăturile [Incoativ], [Continuativ] sau [Terminativ]” și care intră în „structuri prin care se redau diferite «segmente» (faze, etape) ale procesului”, iar „la nivel semantic, realizează predicția enunțiativă”, *Gramatica limbii române*, vol. 1, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 457.

³ Suportul semantic verbal la gerunziu a fost identificat sporadic în texte aparținând discursului religios din secolul al XVI-lea. Astfel, Gabriela Pană Dindelegan (*Regimul sintactic al verbelor în limba română veche, în Studii și cercetări lingvistice*, XI, nr. 3, 1968, p. 277) și Luminița Hoartă Cărăușu identifică în Tetraevanghelul lui Coresi un exemplu de predicat complex cu structura operator aspectual a înceta + verb la gerunziu: „verbul semiauxiliar de aspect a înceta la indicativ perfect simplu + verbul de bază la gerunziu: «Sărutătură nu-mi dedeși. aceasta de când am intrat. nu încetă sărutându-mi picioarele». (CT, p. 133)”, Luminița Hoartă Cărăușu, *Un aspect al morfosintaxei textelor religioase din secolul al XVI-lea: predicatul complex cu operator modal și aspectual*, în *Text și discurs religios*, nr. 3, 2011, p. 100

<http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A101/pdf> (accesat la 8.04. 2019)

În *Gramatica rumânească*⁴ (1757), Dimitrie Eustatievici Brașoveanul consideră că verbul („graiul”) și participiul („împărtășirea”) sunt clase lexico-gramaticale distincte, alături de nume (care vizează atât substantivul, cât și adjectivul sau numeralul), pronume, prepoziție, adverb, interjecție și conjuncție⁵. Verbul la mod nepersonal („închipuirea nehotărâtă”) are forma infinitivului actual (de ex. „a îmbuna / a mă îmbuna”) și implică timpurile verbale prezent („vremea cea de acum”) și viitor („vremea cea fiitoare”), însă fără forme distincte din acest punct de vedere. Participiul („împărtășirea”), deși considerat clasă lexico-gramaticală distinctă de cea a verbului, cunoaște categoria gramaticală a timpului, respectiv participiul prezent („împărtășirea vremii cei de acum”), având forma gerunziului actual (de ex., „îmbunând / îmbunându-mă”), participiul trecut („împărtășirea vremii cei trecute”), având forma participiului actual (de ex., „îmbunat”) și participiul viitor („împărtășirea vremii cei fiitoare”), reprezentând o construcție verbală perifrastică⁶ de tipul „sînt să îmbunez, ești să îmbunezi, este să îmbuneze, sîntem să îmbunăm, sînteț să îmbunaț, sînt să îmbuneze”, cu precizarea că verbul *a fi* se poate înlocui cu *a trebui* („în loc de sînt, trebuie”)⁷: *trebuie să îmbunez, trebuie să îmbunezi, trebuie să îmbuneze, trebuie să îmbunăm, trebuie să îmbunaț, trebuie să îmbuneze*. Structura morfologică descrisă de Dimitrie Eustatievici Brașoveanul drept participiu viitor este echivalentă cu un tip de unitate predicativă complexă, cea formată din operatorul modal *a fi* sau *a trebui* (cu valoarea semantică de *necesitate, obligație*⁸) și suport semantic verbal la conjunctiv prezent: „Te-ai băgat în joc, **trebuie să joci**” (I. Creangă, apud Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, p. 67). Totuși, „Gramatica lui Eustatie nu pare a diferi mult de modelele grecești ce va fi avut înaintea sa”⁹.

În „prima gramatică adevărată a limbii noastre”¹⁰, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*¹¹ (1780), scrisă de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, infinitivul are forme distincte pentru timpurile prezent („a laudare”¹², lat. „laudare”) și perfect („a fi lăudat sau a fi fost lăudat”, lat. „laudasse”), dar este exemplificat și infinitivul viitor, formă inexistentă în limba română actuală, de ex. „a fi lăudător”, lat. „laudaturus”. De asemenea, pe lângă participiul prezent („lăud-înd sau lăud-ător”, lat. „laudans”), este menționată și o formă de participiu viitor, omonimă cu infinitivul viitor, de asemenea inexistentă în limba română

⁴ Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească* (1757). Prima gramatică a limbii române, Ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, Editura Științifică, București, 1969 [= Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească*].

⁵ Ibidem, p. 30-31

⁶ Utilizăm sintagma construcție verbală perifrastică, deoarece considerăm că include atât structuri analitice la nivel de flexiune (moduri și timpuri verbale), cât și structuri analitice la nivel sintactic (predicatul complex).

⁷ Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească*, p. 56.

⁸ Spre deosebire de cercetători precum D. Irimia și Luminița Hoarță Cărăușu, care consideră că verbul *a trebui* are valoare predicativă atunci când exprimă necesitatea, Valeria Guțu și C. Dimitriu acceptă sensul lexical modal de necesitate, obligație, respectiv necesitate sau posibilitate transmis de verbul semiauxiliar *a trebui* în structura predicatului complex, vezi Irimia, *Verbul*, p. 148; Luminița Hoarță Cărăușu, *Dinamica morfosintaxei și pragmaticii limbii române actuale*, Editura Cermi, Iași, 2007, p. 98; Valeria Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, în *Studii de gramatică I*, 1956, p. 67 [= Guțu, *Semiauxiliarele de mod*]; C. Dimitriu, *Există predicat verbal compus în limba română?*, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tom XXXIII, A, 1992-1993, p. 218 [= Dimitriu, *Există predicat?*].

⁹ Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870-1895)*. Studii critice, Ediția a II-a, Editura Librăriei Socec & Comp., București, 1895, p. 88.

¹⁰ Iorgu Iordan, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică rumânească*, în *Limbă și literatură*, anul II (1956), p. 163.

¹¹ Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrenghea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980 [= Micu, Șincai, *Elementa linguae*].

¹² Cu mențiunea „Poporul în convorbiri obișnuiește să omită ultima silabă re a infinitivului prezent și, în loc de a lăudare, a tăcere, a dormire etc., spune a lăuda, a tăcê etc.”, vezi Micu, Șincai, *Elementa linguae*, p. 51.

actuală („*a fi lăud-ător*”, lat. „*laudaturus*”). Gerunziul este clasificat în funcție de terminațiile latinești, în gerunziul în **di** și **dum** („*de lăudare, de lăudat*”, lat. „*ad laudandum* sau *laudandi*”), respectiv gerunziul în **do** („*lăud-înd*”, lat. „*laudando*”), iar supinul are forma „*lăudat*”, lat. „*laudatus*”¹³.

În *Gramatica românească*¹⁴ (1797) a lui Radu Tempea, infinitivul, mod nepersonal, este cel de-al cincilea mod al verbului, „chipul nehotărîrii (modus infinitivus) care vorbește nehotărât de vreo faptă sau patimă, fără de a arăta o față sau număr, ádecă *a învăța, a iubi*”¹⁵. Categoria gramaticală a timpului este reprezentată în cazul infinitivului prin prezent („Timpul de acum: *a ar-a*”) și perfect („Timpul cel ce au fost și mai mult decât trecut: *a fi ar-at*”)¹⁶. Participiul este tratat drept parte de vorbire distinctă „fiindcă s-au obicinuit și la limba latinească a să număra între părțile acestea”, deși „nu ar trebui să fie parte de vorbire sau să se ție”¹⁷, și are o natură duală, pe de o parte adjectiv, pe de altă parte verb. Participiul *lucrătoriu* sau *activum* (de ex., „*învățând*”) are forma gerunziului actual, în timp ce participiul *pătimitoriu* sau *passivum* este echivalent cu participiul actual (de ex., „*învățat*”). Supinul („*supinum*”) este tratat în continuarea infinitivului și are forma „*ar-at*”, iar gerunziul („*ghérundia*”) are forme echivalente cu infinitivul prezent precedat de prepoziții, de ex. „*de a ar-a*”, „*întru a ar-a*”, „*pentru a ar-a*”¹⁸. În partea destinată sintaxei, este menționat faptul că verbul la mod personal cere uneori un verb la mod nepersonal¹⁹, exemplele oferite în acest sens, „*Am încetat a huli*”, „*Am început a învăța*”, prefigurând structuri sintactice echivalente cu predicatul complex alcătuit din operatorul aspectual *a înceta / a începe* la indicativ perfect compus și suport semantic verb la infinitiv prezent, cu prepoziția morfem *a*.

Și Costantin Diaconovici Loga, în *Gramatica românească*²⁰ (1822), menționează infinitivul drept al cincilea mod al verbului („Modul nehotărâtoriu sau Infinitiv”), având timpurile prezent („Timpul de acum: *a auzi, auzire*”), trecut („*a fi auzit, a fi fost auzit*”), echivalent cu infinitivul perfect actual, și viitor („*cel ce va auzi, sau auzitoriul*”)²¹, formă inexistentă în limba română actuală. Supinul este considerat un timp al verbului (de ex., *luvat – luat, durut*)²², echivalent formal cu participiul actual, iar în capitolul legat de sintaxa verbului este menționată utilizarea prepoziției *de*, precedând verbul la supin, atunci când acesta urmează unor „Nume însușitoare, precum: *ușor, lesne, bun, rău, nimic, ceva, mult, puțin*”, de ex. „*Muntele acesta este greu de suit*”. De asemenea, se recomandă utilizarea supinului, și nu a conjunctivului prezent după verbul *a trebui* („Cîmpul acesta *trebuie lucrat*; în loc de: *trebuie să se lucre*”). Structura descrisă de Constantin Diaconovici Loga, deși nu este considerată de către acesta construcție verbală perifrastică, este echivalentă cu un tip de unitate predicativă complexă, cea formată din operatorul modal *a trebui* și suport semantic participial²³, de ex. „*Norocul câteodată ne caută el pe noi, dar înțelepciunea trebuie căutată ca*

¹³ Micu, Șincai, *Elementa linguae*, p. 51.

¹⁴ Andreea Hrișcu, *Gramatica românească a lui Radu Tempea (1797)*. Ediție critică și studiu lingvistico-filologic, Teză de doctorat, coordonator științific, prof. univ. dr. Eugen Munteanu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013 [= Hrișcu, *Gramatica*].

¹⁵ Hrișcu, *Gramatica*, p. 52.

¹⁶ Hrișcu, *Gramatica*, p. 65.

¹⁷ Ibidem, p. 87.

¹⁸ Hrișcu, *Gramatica*, p. 65.

¹⁹ „Verbul hotărît de ia după sine și alt vérbum, acela să pune în chip nehotărîtoriu”, vezi Hrișcu, *Gramatica*, p. 99.

²⁰ Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*, Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Editura Facla, Timișoara, 1973 [= Loga, *Gramatica*].

²¹ Ibidem, p. 113.

²² Ibidem, p. 127.

²³ Autorii *Gramaticii limbii române* (*Gramatica limbii române*, vol. 2, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 676) afirmă faptul că verbul *a trebui* „admite structuri în care este urmat de un participiu, rezultate din

pe-o comoară” (Folclor). Gerunziul este amintit la sintaxa verbului²⁴ și este clasificat în: gerunziul cu terminația – *înd* („*cetind, seltînd*”), echivalent cu gerunziul actual, gerunziul cu prepoziția *de* („*de a stăpîni, de a scrii*”), echivalent cu infinitivul prezent actual precedat de prepoziția *de*, și gerunziul cu prepoziția *pentru* („*pentru a ne învăța, pentru a păzi*”), echivalent cu infinitivul prezent actual precedat de prepoziția *pentru*. Participiul este considerat clasă lexico-gramaticală distinctă²⁵ de cea a verbului, deși cunoaște categoria gramaticală a timpului, respectiv participiul prezent („*bătătoriu, auzitoriu*”), participiul trecut („*fostul băcătoriu, fostul auzitoriu*”) și participiul viitor („*cel ce va bate, sau fiitoriu băcătoriu, cel ce va auzi, sau fiitoriu auzitoriu*”)²⁶.

Ion Heliade Rădulescu, în *Gramatică românească*²⁷ (1828), separă participiul²⁸ de verb, timpurile acestuia fiind prezentul („Partiția. Prezent’. *înțeleg-înd*”), echivalent cu gerunziul actual, și trecutul („Partiția. Trecut’. *înțeles*”), respectiv participiul actual. În partea dedicată sintaxei, este menționat un rol al participiului, cel de a înlocui infinitivul, de ex. „*condei bun' de scris*”, „*om vrednic' de iubit*”²⁹, participiul având structura supinului actual. Infinitivul este considerat cel de-al cincilea mod al verbului (de ex., „*a înțelege și înțelegere*”)³⁰, unul dintre rolurile sale sintactice fiind de complinire a altui verb, situație în care se găsește și conjunctivul³¹. În exemplul „*Lumin'a cînd începe a se-ivi, întunerecul' se-ascunde, fuge neputîndu' vedea faț'a ei: începe acum a 'și întinde și a 'și împrăștia auritele și strălucitoarele sale raze preste o lume ce din nenorocire încă doarme; începe a străluci și a lumina mîrginitul' acesta Horizon*”³², verbul la infinitiv (*a se-ivi, a 'și întinde, a 'și împrăștia, a străluci, a lumina*) complinește verbul *începe*, prefigurînd o structură sintactică echivalentă cu predicatul complex alcătuit din operatorul aspectual *a începe* la indicativ prezent și suport semantic verbal la infinitiv prezent, cu prepoziția morfem *a*. De asemenea, în exemplul ce ilustrează felul în care se întrebuițează timpul trecut al conjunctivului, „*trebuie să fi-fost' bine învățați strămoși noștr'i, cînd ei aduna așa bibliotecă, a căror' astăzi avem' numai rămășițele*”³³, verbul la conjunctiv complinește verbul *trebuie*, prefigurînd o structură sintactică echivalentă cu predicatul complex alcătuit din operatorul modal *a trebui* la indicativ prezent, operatorul copulativ *să fi fost* la conjunctiv perfect și suport semantic - nume predicativ (*învățați*).

elipsa operatorului pasiv (cartea trebuie citită)”, în structura predicatului complex de acest tip aflîndu-se participiul acordat. De cealaltă parte, C. Dimitriu (Dimitriu, Există predicat?, p. 210-212, 218) consideră că cel de-al doilea component al predicatului complex alcătuit cu verbul de modalitate a trebui în poziție inițială poate fi un participiu neacordat, sensul verbului a trebui în sintagma predicativă complexă de acest tip fiind de necesitate sau posibilitate. Din punctul său de vedere, participiul acordat nu intră în componența acestui tip de predicat complex, ci are rolul sintactic de atribut circumstanțial.

²⁴ Loga, Gramatica, p. 161-162.

²⁵ „Participiul este cuvînt, care poartă înțelegerea Verbului în forma Numelui însușitoriu, precum de la Verb se și deduce, i se apleacă la numeri și în casuri înjugându-se cu Numele înființetoriu, ca și ceale însușitoare”, vezi Loga, Gramatica, p. 135.

²⁶ Loga, Gramatica, p. 113.

²⁷ Ion Heliade Rădulescu, Gramatică românească, Ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo, Editura Eminescu, București, 1980 [= Heliade Rădulescu, Gramatică].

²⁸ „Partiția este o zicere care se-împărtașe delă verb, și delă adjectiv”; cum: vorbindu, scriind, vorbitu, vorbită, scrisu, scrisă”, vezi Heliade Rădulescu, Gramatică, p. 207.

²⁹ Heliade Rădulescu, Gramatică, p. 267.

³⁰ Heliade Rădulescu, Gramatică, p. 191.

³¹ „Complinirea unui verb' este a un' substantiv' a un' pronume, a un' alt' verb' în infinitiv' și în modul' supus”, Heliade Rădulescu, Gramatică, p. 245.

³² Heliade Rădulescu, Gramatică, p. 303.

³³ Ibidem, p. 263.

În *Gramatec'a limbei române*³⁴ (1869, 1877), Timotei Cipariu tratează participiul drept clasă lexico-gramaticală distinctă, acesta declinându-se la fel ca numele și pronumele, spre deosebire de verb care se conjugă³⁵. Cu toate acestea, „participiale” au o natură duală deoarece „sunt verbe în form'a adiectivale”³⁶, autorul descriind un participiu „preterit” sau „pasiv” („laudatu-a”) și un participiu prezent sau „activ” („laudatoriu-a”)³⁷. Gerunziul este considerat un tip de participiu terminat în *-ndu*, de ex. „laudandu”³⁸. Infinitivul este cel de-al cincilea mod al verbului, având timpurile prezent („laudá-re”) și trecut („Infinitiv preterit: *a fi laudatu*”)³⁹. Deși nu este amintit la morfologie, supinul („fostu, dîsu, venitu”) este tratat la sintaxă, fiind considerat, alături de infinitiv și gerunziu, „tote trele cu forme numinale, inse totu de a un'a nedeclinabili”. Este clar menționat faptul că este o formă distinctă de participiu deoarece „nu are nece flexibilitatea nice semnificatiunea pasivului, de sî sémena cu participiulu preterit, precumu sémena gerundiulu cu participiulu futuru pasiv”, așa că este „dupa analogi'a limbei latine *supinu*”⁴⁰. În raport cu gramaticile anterioare, este menționată pentru prima dată denumirea de predicat complex, în cadrul distincției predicat simplu sau compus, pe de o parte, și predicat complex sau „necomplea”, de cealaltă parte. Însă, trebuie spus faptul că, prin termenul de predicat, Timotei Cipariu se referă la „cuventulu, care esprime natur'a, calitatea, starea seu conditiunea lucrului, de care se vorbeste”⁴¹ și care se leagă de subiect prin verbul *a fi*, de ex. „D. dieu e *bunu*”, adică numele predicativ actual. În primul caz, criteriul de discriminare este semantic, astfel că „simple seu compusa sunt după numerulu ideelu sau notiunurulu, ce le prezenteza mentei”, iar în cea de-a doua situație, criteriul este structural, în sensul că „er' complea seu necomplea, după cum ideele seu notiunile sunt exprese prein unu singuru cuventu seu prein unu complexu (complexus) de mai multe cuvente”⁴².

Spre deosebire de antecesorii săi, Alexandru Lambrior, în *Gramatica romînă. Fonetica și morfologia*⁴³ (1893), nu tratează participiul drept clasă lexico-gramaticală distinctă de verb, ci îl consideră un „derivat verbal”⁴⁴ alături de infinitiv și gerunziu. Astfel, autorul distinge între adjectivul provenit din participiu („*sosit* de curînd”), substantivul provenit din participiu („*sositul* trecutulu”) ⁴⁵ și participiul cu valoare verbală („am *văzut* și *petrecut multe* în lumea aceasta”) ⁴⁶. Tot participiu cu valoare verbală este considerată și construcția „cu prepozițiuni”, de ex. „mama s-a apucat *de înfățat* oghiălu”; „oile au plecat *la păscut*”, echivalentă cu supinul actual. Se menționează faptul că această construcție seamănă cu supinul latin, „ceea ce au făcut pe mulți să vadă în romînește perzistența supinulu latin. Ex: *dificile dictu est* = este greu *de zis*; *uva matura dulcis est gustatu* = poama coaptă e dulce *la gustat*; *facile intellectu est* = e ușor *de înțales*”⁴⁷. Gerunziul, alt „derivat verbal”, este tratat ca adjectiv, însă „cu formă

³⁴ Timotei Cipariu, *Gramatec'a limbei române*, vol. I Analitica, București, 1869 [= Cipariu, *Gramatec'a I*].

³⁵ Vezi Cipariu, *Gramatec'a I*, p. 169.

³⁶ Cipariu, *Gramatec'a I*, p. 266.

³⁷ *Ibidem*, p. 285.

³⁸ *Ibidem*, 288.

³⁹ *Ibidem*, p. 310.

⁴⁰ Timotei Cipariu, *Gramatec'a limbei române*, vol. II Sintetica, București, 1877, p. 90 [= Cipariu, *Gramatec'a II*].

⁴¹ Cipariu, *Gramatec'a II*, p. 12.

⁴² *Ibidem*, p. 22.

⁴³ A. Lambrior, *Gramatica romînă. Fonetica și morfologia*, publicată de de Gh. Ghibănescu (după moartea autorului), Editura Librăriei Isr. Kupperman, Iași, 1893 [= Lambrior, *Morfologia*].

⁴⁴ Lambrior, *Morfologia*, p. 148.

⁴⁵ „Participiul e adiectiv cînd determină; e substantiv cînd e determinat”, Lambrior, *Morfologia*, p. 149.

⁴⁶ „Participiul își păstrează înțalesul verbal, în formele compuse de conjugare și cere atunci obiect direct”, Lambrior, *Morfologia*, p. 150.

⁴⁷ Lambrior, *Morfologia*, p. 150.

fixă”, determinând subiectul (de ex., „**văzîndu-lzmăul îi zise**”), verbul (de ex., „**s-a dus chiuind și hăulind**”) sau obiectul (de ex., „spune stăpînului tău că ai văzut pe Marius *rătăcind* pe ruinele Cartaginei”) ⁴⁸. Infinitivul este substantiv când „arată acțiunea determinând-o în gen și număr” (de ex., „a putea – *putere*”), având „formă întregă”, și este verb când „arată acțiunea în lucrare și-și păstrează rolul de verb în propoziție”, având „formă scurtată” (de ex., „**Îl poate nenoroci, dacă va vrea**”) ⁴⁹. Din punct de vedere sintactic, verbele la infinitiv și participiu însoțit de prepoziție (supinul actual) îndeplinesc funcția de „obiect”, în special atunci când determină verbe incoative (de ex., „**încep a-l apuca** frigurile”, „**m-apuc de spălat cămeșele**”), situație în care se găsește și conjunctivul (de ex., „**încep să țes pânză**”) ⁵⁰, prefigurând o structură sintactică echivalentă cu predicatul complex alcătuit din:

- operator aspectual la indicativ prezent și suport semantic verbal la infinitiv prezent, cu prepoziția morfem *a* („**începa-l apuca** frigurile”);
- operator aspectual la indicativ prezent și suport semantic verbal la supin („**m-apucde spălat cămeșele**”);
- operator aspectual la indicativ prezent și suport semantic verbal la conjunctiv prezent („**încep să țes pânză**”).

H. Tiktin, în *Gramatica română. Etimologia și sintaxa* ⁵¹ (1891,1893), include infinitivul („a face”, „facere”), supinul („făcut”), gerunziul („făcând”), participiul („făcut”) și „adjectivul verbal” („făcător”) în categoria „numelor verbale”, cu precizarea că „modurile propriu zise se numesc personale, iar numele verbale moduri impersonale”. Statutul neclar al acestora, derivă și din afirmația că „afară de cele patru moduri” (indicativ, conjunctiv, condițional și imperativ), „verbul mai formează încă cinci nume”, infinitivul și supinul fiind tratate ca substantive, iar gerunziul, participiul și numele verbal drept adjective. Totuși, lingvistul vine cu precizarea că forma lungă a infinitivului se tratează ca substantiv, de ex. „Regele porunci generalului **trimiterea** grabnică a unui curier pentru **vestirea** biruinței în capitală”, în timp ce forma scurtă a acestuia este verb, de ex. „Regele hotărî **a trimite** grabnic un curier, spre **a vesti** biruința în capitală”, la fel cum se întâmplă și cu gerunziul, de ex. „Cine, **iubindu-și** cu adevărat patria, nu și-ar jertfi bucuos viața pentru dânsa?”. Ca verbe, infinitivul scurt și gerunziul au timpurile prezent și trecut: „a veni”, „a fi venit”, respectiv „viind”, „fiind venit” ⁵². Supinul este substantiv verbal ⁵³, de ex. „**Țăranii s’au apucat de cules** porumbul”, iar participiul reprezintă, cel mai adesea, „o formă a trecutului”, de ex. „O piesă **cântată**” și, uneori, „o stare prezentă”, de ex. „un om **înfumurat, priceput, tăcut**” ⁵⁴.

Alexandru Philippide, în *Gramatică elementară a limbii române* ⁵⁵ (1897), tratează infinitivul și participiul drept moduri ale verbului, cu timpurile prezent și trecut. Astfel, se menționează infinitivul prezent, forma scurtă (de ex., „a afla”, „a căde”), și infinitivul trecut alcătuit din auxiliarul *a fi* și „participiul trecut pasiv” (echivalent cu participiul actual) al

⁴⁸ Ibidem, p. 151.

⁴⁹ Ibidem, p. 148.

⁵⁰ A. Lambrior, Gramatica română. Sintaxa, publicată de de Gh. Ghibănescu (după moartea autorului), Editura Librăriei Isr. Kupperman, Iași, 1893, p. 76-77.

⁵¹ H. Tiktin, Gramatica română. Etimologia și sintaxa, Ediția a III-a revăzută de I.-A. Candrea, Editura Tempo, București, 1945 [= Tiktin, Gramatica].

⁵² Tiktin, Gramatica, p. 96.

⁵³ Cu precizarea că „Supinul român corespunde celui latin: EO VENATUM= mă duc la vânat, FACILIS INVENTU= ușor de găsit” și se utilizează „mai ales după prepoziții”, de ex. „Mă duc la vânat”, Tiktin, Gramatica, p. 97.

⁵⁴ Tiktin, Gramatica, p. 97.

⁵⁵ Alexandru Philippide, Gramatică elementară a limbii române, Editura Librăriei Isr. Kuppermann, Iași, 1897 [=Philippide, Gramatică].

verbului de conjugat, de ex. „a fi aflat”⁵⁶. Participiul trecut pasiv este echivalent cu participiul actual, de ex. „aflat”, „căzut”, participiul prezent activ este echivalent cu gerunziul actual, de ex. „aflând”, „căzând”, iar participiul trecut activ este o structură analitică alcătuită din auxiliarul *a fi* sau *a avea* la participiu prezent activ (gerunziul actual) și participiul trecut pasiv (participiul actual), de ex. „fiind căzut”, „având aflat”⁵⁷. Din punct de vedere sintactic, infinitivul prezent îndeplinește funcția de „obiect” pe lângă verbe precum *a putea*, *a avea*, *a da*, *a începe*, *a apuca* etc.⁵⁸, multe dintre exemplele oferite de către cercetător pentru a ilustra acest aspect prefigurând structuri sintactice echivalente cu predicate complexe, alcătuite din:

- operatorul aspectual *a începe* la indicativ prezent + suport semantic verbal la infinitiv prezent cu prepoziția morfem *a*, „Și cum află pricina, *începe a ne pofti* pe fiecare la Bălan și *a ne mîngîia* cu sfîntul ierarh Neculaiu” (Creangă)⁵⁹;
- operatorul aspectual *a începe* la indicativ prezent + operatorul aspectual *a se da* la infinitiv prezent + suport semantic verbal la supin, „*Încep a mă da la scris*” (Creangă)⁶⁰;
- operatorul modal *a avea* la indicativ prezent + suport semantic verbal la infinitiv prezent cu prepoziția morfem *a*, „*Bir n-aveți a da*” (Creangă)⁶¹;
- operatorul modal *a putea* la indicativ prezent + suport semantic verbal la infinitiv prezent fără prepoziția morfem *a*, „*Iată ce am gîndit eū, noro, că poți lucra* noptile” (Creangă)⁶².

De asemenea, exemplul oferit de către autor pentru singura situație în care infinitivul lung își păstrează valoarea verbală, având funcția sintactică de subiect, prefigurează o structură sintactică echivalentă cu predicatul complex alcătuit din operatorul modal *a fi*⁶³ la indicativ imperfect + suport semantic verbal la infinitivul lung cu prepoziția morfem *a*: „și unde am croit-o la fugă spre Humulești, uitîndu-mă înapoi, să văd nu mă ajunge moșneagul, căci îmi *era acum a scăpare* de dînsul, drept să vă spun”⁶⁴. În ceea ce privește participiul trecut pasiv („aflat”, „căzut”), este menționată situația în care acesta are „înțalesul activ și invariabil”, întrebîndu-se cu prepoziția „de”, într-o construcție echivalentă cu supinul actual, de ex. „Ei, ei, ce-î *de făcut*? – Multe sînt *de făcut* și puține *de vorbit*, dacă ai cu cine te înțalege” (Creangă)⁶⁵, structurile „*î de făcut*”, „*sînt de făcut*”, „*[sînt] de vorbit*” prefigurând predicate complexe alcătuite din operatorul modal *a fi* la indicativ prezent (cu valoarea semantică de *necesitate*) și suport semantic verbal la supin. Lingvistul precizează faptul că verbul *a fi* se poate înlocui cu *a trebui*, de ex. „Mă sfătuesc eū într-o zi cu Gîtlan, c-aici *ar trebui* ceva *de făcut*, să putem scăpa de cîțiva mîncăi” (Creangă), fiind evidentă valoarea semantică de *necesitate* pe care o aduce verbul *a fi* în astfel de situații, sens lexical pe care îl capătă și verbul *a avea* urmat de participiul trecut pasiv cu prepoziția „de”, de ex. „*Iată ce aveți de făcut*” (Creangă), „*Am de trecut* prin multe locuri” (Creangă), „*Întoarce-te înapoi, orî, dacă ai de dus* înainte, ia-ți în ajutor pe cineva” (Creangă)⁶⁶, construcțiile fiind echivalente cu predicate complexe alcătuite din operator modal *a avea* la indicativ prezent și suport semantic verbal la supin. În raport cu gramaticile anterioare, este menționată pentru prima dată situația

⁵⁶Vezi Philippide, Gramatică, p. 122-125.

⁵⁷Vezi Philippide, Gramatică, p. 125-133.

⁵⁸Philippide, Gramatică, p. 303.

⁵⁹Ibidem, p. 303.

⁶⁰Philippide, Gramatică, p. 303.

⁶¹Ibidem, p. 305.

⁶²Ibidem, p. 305.

⁶³Valeria Guțu (Guțu, Semiauxiliarele de mod, p. 74) consideră că operatorul modal *a fi* poate avea și valoarea semantică de voință în structura predicatului complex.

⁶⁴Philippide, Gramatică, p. 311-312.

⁶⁵Ibidem, p.322.

⁶⁶Ibidem, p. 323.

„constând din compunerea a diferite forme ale verbelor, care prin ele înseși arată posibilitatea și concesia (pot, zic, pun, presupun, admit), cu verbul respectiv”⁶⁷. Astfel, dacă pentru sensul lexical de *posibilitate*, este suficient verbul modal *a putea* la condițional-optativ, de ex. „*aș pute merge*”⁶⁸, valoarea semantică de *concesie* se realizează prin combinația verbului modal „*pot* la indicativ, urmat de conjunctiv ori infinitiv”, de ex. „*Poți zidi o lume întreagă, poți s-o sfârâmi: orice ai spune, peste toate o lopată de tărână de depune*”⁶⁹, structură echivalentă cu predicatul complex alcătuit din operatorul modal *a putea* la indicativ prezent și suport semantic verbal la infinitiv fără prepoziția morfem *a* /la conjunctiv prezent.

Concluzii

Lucrarea de față ia în discuție definițiile și clasificările modurilor nepersonale ale verbului în gramatici românești până la 1900, identificând, în același timp, situații și exemple în care formele flexionare nepersonale, în special, dar și cele personale intră în componența unor structuri prefigurând unități sintactice echivalente cu predicatul complex alcătuit din operator modal/aspectual și suport semantic verbal.

BIBLIOGRAPHY

Lucrări de specialitate

- Cipariu, Timotei, *Gramatec'a limbei române*, vol. I *Analitica*, București, 1869.
- Cipariu, Timotei, *Gramatec'a limbei române*, vol. II *Sintetica*, București, 1877.
- Diaconovici Loga, Constantin, *Gramatica românească*, Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Editura Facla, Timișoara, 1973.
- Eustatievici Brașoveanu, Dimitrie, *Gramatica rumânească (1757). Prima gramatică a limbii române*, Ediție, studiu introductiv și glosar de N. A. Ursu, Editura Științifică, București, 1969.
- *** *Gramatica limbii române*, vol. 1, Editura Academiei Române, București, 2005.
- *** *Gramatica limbii române*, vol. 2, Editura Academiei Române, București, 2005.
- Heliade Rădulescu, Ion, *Gramatică românească*, Ediție și studiu de Valeria Guțu Romalo, Editura Eminescu, București, 1980.
- Hoarță Cărăușu, Luminița, *Dinamica morfosintaxei și pragmaticii limbii române actuale*, Editura Cermi, Iași, 2007.
- Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Editura Junimea, Iași, 1976.
- Lambrior, A., *Gramatica română. Fonetica și morfologia*, publicată de de Gh. Ghibănescu (după moartea autorului), Editura Librăriei Isr. Kupperman, Iași, 1893.
- Lambrior, A., *Gramatica română. Sintaxa*, publicată de de Gh. Ghibănescu (după moartea autorului), Editura Librăriei Isr. Kupperman, Iași, 1893.
- Micu, Samuil, Șincai, Gheorghe, *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae*, Studiu introductiv, traducerea textelor și note de Mircea Zdrengea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- Philippide, Alexandru, *Gramatică elementară a limbii române*, Editura Librăriei Isr. Kuppermann, Iași, 1897.

⁶⁷ Ibidem, p. 325-326.

⁶⁸ Philippide, Gramatică, p. 326.

⁶⁹ Ibidem, p. 327.

Șăineanu, Lazăr, *Istoria filologiei române cu o privire retrospectivă asupra ultimelor decenii (1870-1895). Studii critice*, Ediția a II-a, Editura Librăriei Socec & Comp., București, 1895.

Tiktin, H., *Gramatica română. Etimologia și sintaxa*, Ediția a III-a revăzută de I.-A. Candrea, Editura Tempo, București, 1945.

Studii și articole

Dimitriu, C., *Există predicat verbal compus în limba română?*, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, tom XXXIII, A, 1992-1993, p. 197-227.

Guțu, Valeria, *Semiauxiliarele de mod*, în *Studii de gramatică*, I, 1956, p. 57-81.

Hoarță Cărăușu, Luminița, *Un aspect al morfosintaxei textelor religioase din secolul al XVI-lea: predicatul complex cu operator modal și aspectual*, în *Text și discurs religios*, nr. 3, 2011, p. 95-100 <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A101/pdf> (accesat la 8.04.2019)

Jordan, Iorgu, *Scurt istoric al principalelor lucrări de gramatică românească*, în *Limbă și literatură*, anul II (1956), p. 163-196.

Pană Dindelegan, Gabriela, *Regimul sintactic al verbelor în limba română veche*, în *Studii și cercetări lingvistice*, XI, nr. 3, 1968, p. 265-296.

Teze de doctorat

Hrișcu, Andreea, *Gramatica românească a lui Radu Tempea (1797). Ediție critică și studiu lingvistico-filologic*, Teză de doctorat, coordonator științific, prof. univ. dr. Eugen Munteanu, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013.